

עיבוד דידקטי ליצירות של אורי אורלב זיוה פלדמן

יוצרים רבים מנסים להתמודד עם נושא השואה ביצירה הספרותית. שונה הכתיבה של ניצול שואה, הכותב מתוך התנסות אישית, כמי שחווה את האימה, מכתיבתו של עד-שמיעה. נקודת-מבטו של המחבר בביטוי האימה חשובה לברור, משום שהיא קובעת דרך להערכת היצירה בנושא השואה בפנייה אל הדור הצעיר. הילד, נושא בספרות השואה, יהיה מעוצב בדרך שונה, אם היוצר כתב כעד ראייה או כעד שמיעה. כן תהיה היצירה הספרותית שונה במידה שהיוצר חווה את השואה כילד או כבוגר, אם כתב את היצירה מיד אחרי זמן האימה או במרחק של זמן היוצר ריחוק אסתטי ומעניק ביטוי לזכרונות ולהסמלה. היצירה יוצאת מנקודת-מבטו של האיני ובהתאם לכך נבנית היצירה הספרותית. היצירה תפנה אל הילד כנושא ואל הילד כקורא - שני מישורים ביצירה הספרותית בעולמו של ילד.

ילד כנושא

ילד, הנותר ללא אמצעי מחיה והגנה בסיסיים בסביבה עוינת, ינסה להתקיים בעזרת יצר ההישרדות הטבעי בו. יצר ההישרדות יפנה לשני מישורים: פיסי ונפשי. במישור הפיסי ינסה להשיג את הדרוש לו: מזון, ביגוד ומחסה. במישור הנפשי ינסה לנטרל את האימה בעזרת פנייה אל עולם המשחק והדמיון (לאה גולדברג, בין סופר ילדים לקוראיו, עמ' 109), שהוא המציאות השנייה של הילד. הזכרונות נשארים כאלה של ילד, גם אם כותב אותם בוגר, משום שאי-אפשר לחזור לאותו מקום שנית בלי להיות שוב כילד. אין זה תיאור של ילדות אבודה אלא ילדות במציאות אחרת (וראה: ז' פלדמן, הומור ואירוניה: שתי רמות עיצוב ביצירה ספרותית לילדים, תשמ"ו, עמ' 79). הילד נשאר ילד ומתפקד כילד לפי צרכיו, אבל במציאות אחרת. הילד נמצא במצב אינטנסיבי השונה ממצב אחר. בפנייה אל עולם הילדות משתמש היוצר בחומרי החלום והמשחק. עולם של ילד הוא עולם של דמיון, חלום, משחק וסיפורי הרפתקאות. כל ילד פוחד לאבד את הביטחון הבסיסי הדרוש לו של חום, אהבה, משפחה, מזון, וכו'. תמימותו של ילד, הרואה את העולם כולו כטוב, הולכת לאיבוד בסביבה עוינת.

ניצול השואה, שחווה את האימה כילד וכותב סמוך לזמן האימה, ישתמש בחומרי המציאות, וכתיבתו תהיה כתיבה ריאליסטית-היסטורית יותר, כתיבה מתעדת. הקירבה לאירוע והמטען הריגושי החזק מונעים ריחוק אסתטי. המרחק נותן אפשרות לחומרי תודעה עמוקה לעלות ולכן הפנייה תהיה יותר אל סמלי התודעה ואל הארכיטיפים. ככל שהאימה גדולה מנשוא יש למצוא דרכי ביטוי עקיפות ליצירה.

ההתייחסות אל המציאות תהיה בדרכי עקיפה השלכה ואיפוק. האמן עובר מביטוי ספציפי להכללה, מקונקרטי למופשט באמצעות מטאפורות ורעיונות, שאינם ניתנים להעברה ישירה (וראה: חנה עוז, "נושא השואה בשירה העברית הצעירה ודרכי הוראתה", מעגלי קריאה, 1985, 12, עמ' 85). פנייתו של יוצר, שחוה את השואה כנער או כבוגר, אל עולם הילד תהיה שונה בביטוי הילד כנושא בספרות השואה. בעזרת נתונים אלה יש לבדוק את פניית היוצר אל עולם הילדות.

הילד כקורא

הילד החי בסביבה מגינה ואוהבת מתקשה להבין את האימה. גם המבוגר, שלא חווה את השואה, מתקשה לדמיין את אשר קרה שם. הילד לא ייצור קשר עם יצירה שתנסה לתאר את האימה מעבר ליכולת התפישה שלו. התפישה המוראלית הילדית אינה מאפשרת קליטת חומרים הנוגדים את הבנתו והתפתחותו של הילד. יצירה שאיננה מותאמת לגילו ולהבנתו תיראה בלתי-אמינה בעיניו. מאחר שמוטל עלינו לספר לדור הצעיר את אשר קרה, יש לפנות אל עולם הילד, לעולם הדמיון והמשחק. כדי שנוכל לזכור ולא לשכוח, עלינו לספר לילד על השואה בדרך הנתפשת בדמיון.

כיצד יש לספר על השואה?

יש לכתוב לילדים תוך התחשבות בהתפתחות המנטאלית והריגושית של הילד כקורא באורח שייצור מתח אינטלקטואלי שימנע ריגושים גבוהים. יש לפנות אל עולם הילדות שהוא עולם של משחק ודמיון. יש לעשות שימוש במשחק ובחלום חומרים הבונים את היצירה. יש להפעיל הסקרנות הילדית בפנייה אל ההרפתקאות וסיפורי המסעות המתאימים בעיקר לגיל הרובינווני.

בתהליך הקריאה יש להתייחס לשני אפקטים: גירוי ותגובה. את הגירוי יוצרות המילים המעוררות עניין והנאה, מפעילות את הדמיון ומספקות את יצר הסקרנות. ככל שהקורא צעיר יותר, כן יסתפק בצלילי המילים ובמקצבם בלבד. וככל שגדל וגובר הצורך בסיפוק אינטלקטואלי, לא יסתפק הקורא הצעיר רק ברמה ראשונית של גירוי. התגובה ליצירה הספרותית הופכת את היצירה לחלק מעולמו של הקורא. תגובה פירושה להתחיות ביצירה ולהבינה, להפיק לקחים ולשאול שאלות. רק באמצעות התגובה יצליח הילד להעשיר את אוצר המילים והמושגים ולהרחיב את הידע. ההזדהות עם הדמות תבהיר את הסיטואציה ואת המציאות שבה היא מתפקדת ותביא לתגובה בשאלת שאלות ובהסקת מסקנות.

המפגש עם היצירה יתרחש בשני שלבים - שלב הבנת הנקרא ושלב התגובה והסקת מסקנות. לכן יש לבחור ביצירות שתעמודנה ברמה אסתטית המאפשרת תגובה, ולא גירוי וסקרנות בלבד.

היצירות שנועדו לקריאה מונחית

סבתא סורגת, האי ברחוב הציפורים האיש מן הצד האחר הן יצירות ספרותיות לילדים שנכתבו בידי אורי אורלב. הן נבחרו משום איכותן האסתטית ופנייתן הנכונה אל קורא-ילד. הכותב חווה את השואה כילד והוא פונה אל הסיפור הריאליסטי (האי ברחוב הציפורים) ואל הסיפור הפנטסטי (סבתא סורגת). האיש מן הצד האחר הוא סיפור הרפתקאות ריאליסטי הפונה אל הקורא המתבגר.

היצירות, יחד עם פנייתן אל נמען-ילד, פונות גם אל נמען-מבוגר, הנהנה מרבדים נוספים ביצירה. נעשה בהן שימוש באמצעים רטוריים המנטרלים את האימה (כגון הומור ואירוניה) בשתי רמות עיצוב: הומור הפונה אל הקורא הצעיר ואירוניה של המבוגר (וראה: ז' פלדמן, שם).

איכותה האסתטית של היצירה סבתא סורגת אינה מגבילה אותה לשכבת גיל מסוימת והיא מאפשרת קריאה בכל כיתות הלימוד. היצירה משמשת אלגוריה על השואה, כמאמרו של אורי אורלב: "אחי ואני אשר סרגו אותנו מחדש". יצירה זו פונה אל חומרי המעשייה ונעזרת באיפיוניה (הספרה שלוש, על-טבעי, מבנה הפותח במציאות ומסיים במציאות וכו'). הקורא הצעיר עשוי ליהנות מהסיפור המעשייתי, בעוד הקורא הבוגר יכול להבין את הדברים במישור האלגורי ולהתייחס אל היצירה כאל אלגוריה על השואה. באי ברחוב הציפורים מצויה אלוזיה ליצירתו של דניאל דיפו "רובינון קרוזו", אשר תעניין את הקורא הבוגר. מאחר שיש בה פנייה אל ההרפתקאות, יהנה ממנה יותר ילד בגיל הרובינווני. שתי היצירות נבחרו משום שהן פונות אל עולם הדמיון והמשחק ואל יצר ההרפתקנות והסקרנות הטבעיים בילד. היצירות מפנות מבט לנקודה בודדת כדי להסיק ממנה על הכלל. יש בהן ניסיון לשתף את הקורא הצעיר בחוויותיו של ילד המנסה להיות אדם באשר אין שם אדם. קיים בהן ניטרול האימה ולא בריחה מנושא שההתמודדות עמו קשה.

העיסוק בקריאה מונחית חייב להיות מהנה, מרתק ומפתיע. השיעור בקריאה מונחית שונה מהשיעור הקונבנציונאלי. השיעור יתנהל כאפיוודה וכחוויה אסתטית. אחת ממטרות הקריאה המונחית היא לפתח קורא נבון וביקורת. כדי לפתח את חוש הביקורת יש לתת בידי הילד ילדים ילדים לבדיקת יצירה ספרותית. ראוי על כן להקנות לו את המושגים הספרותיים המרכיבים יצירה ספרותית: מבנה, דמויות, מספר, מחבר, משתמע, פיגורות לשוניות, רקע העלילה, זמנה ומקומה. כאשר יובהרו המונחים הללו, יוכל הקורא לבחון טוב יותר את היצירה ולהגיע לקריאה מבחינה - קריאה ביקורתית. הילד יגיע לקריאה מבחינה על-ידי יכולת השימוש במרכיבי היצירה הספרותית לעיצוב ילד כקורא בוגר. הילד יזדהה עם הגיבור הספרותי המתמודד עם מצבים קשים, יכול להם ונשאר אדם. הקריאה תביא לפיתוח יכולת ההבעה בעל-פה ובכתב ובכל דרך יצירתית אחרת באמצעות היצירה הספרותית.

כל יצירה ספרותית המוצגת בפני הילדים חייבת ראשית לכול ליצור חוויה אסתטית. לכן, לפני שנפנה אל דרכי הוראה, יש לזכור כי המפגש הראשון עם היצירה הוא בגדר חוייה אסתטית - הנאה מיצירה אמנותית.

סבתא סורגת: מושגים ופעילות

אי אורלב ניסה ליצור מעשייה ישראלית תוך שימוש בחומרי המעשייה ובסמליה. הפנייה אל הפולקלור היא תגובה אופיינית למצבי לחץ: ככל שהאדם מתרחק מזמן האירוע הטראומטי, מקבל האירוע צורות סימליות בפנייה אל התודעה והזכרונות, היוצרים משמעות בעזרת ההבעה האסתטית. נבדוק את היצירה בעזרת מאפייני המעשייה ונפרוש אמצעים ודרכים אופרטיביים להצגתה בפני הקורא הצעיר.

מושג ראשון: מבנה

המעשייה פותחת במציאות, פונה אל הפנטסיה בגוף היצירה ומסיימת, אחרי תהליך, בפנייה חוזרת אל המציאות. את אשר נרמז במצג נמצא בסיום. בפתיחה נפגוש את סבתא יושבת על אבן ובידה זוג מסרגות ומקל נדודים. בסיום יוצאת סבתא לדרך, בידה מקל נדודים וזוג מסרגות, לחפש מקום שבו יהיו מוכנים לקבל נכדים סרוגים.

פעילות ראשונה: מבנה. מטרתה היא להביא את הילד להבנת התפתחות העלילה באמצעות הבנת המושג 'מבנה' ביצירה ספרותית. דרכים ואמצעים: בעזרת מלבן של נייר ובדיון קבוצתי משותף ינסו הילדים לחלק את הנייר לשלושה חלקים בהתאם למבנה היצירה. הדיון יתנהל בחיפוש פסוקים מתאימים מתוך היצירה. בדרך זו יהיה הילד מעורב ביצירה ויפעל להבנת מושג ספרותי. במליאה מציגה הקבוצה את התוצר ומסבירה את המושג שנקנה.

פעילות שנייה: מצג. נחבר אל החלק שהקצינו למצג את כל המרכיבים המוזכרים בפתיחה המציגה את היצירה: סבתא, מקל נדודים, זוג מסרגות, אבן, הרקע והמצב שבו נמצאת הגיבורה. ננסה להבין כיצד יתפתחו כל המרכיבים האלה בהמשך. אנו נמצאים כאן במציאות ולא בהוויה על-טבעית. ניתן להסביר את הסמליות של מקל הנדודים, אבן וכו' בהתאם לגיל. הילדים יסבירו במליאה את המושג שנרכש.

פעילות שלישית: גוף היצירה. הילדים יגלו ויבינו באמצעות דיון קבוצתי מתי חל מפנה בעלילה. בעלילה חל מפנה כאשר הגיבורה יוצאת לפעולה. מנקודה זו פונה היצירה אל הפנטסיה - מקל הנדודים הופך להיות למכוננית ואף למסוק. העלילה מקבלת תפנית וסבתא הופכת לגיבורה כל-יכולה. אנשי העיר אינם מוכנים לקבל ילדים סרוגים, לכן סבתא מתירה כל מה שסרגה ומשאירה להם 'אצבע משולשת'. במליאה יסבירו הילדים את המושג הספרותי: גוף היצירה.

פעילות רביעית: סיום. העלילה חוזרת אל המציאות. נבדוק את כל המרכיבים ונבין כיצד הם תורמים להבנת העלילה והתפתחותה. הערה: ניתן להעביר פעילות זו בסבב בין כל הקבוצות, או ליצור קבוצת מומחים, אשר יקנו לכיתה כולה את אשר למדו בפעילות הקבוצתית.

מושג שני: עלילה

העלילה בנויה על ציר הרצף וכדי להמחישו לילדים ניתן לצייר את העלילה כתמונות ברצף. התוצר ימחיש את המהלך העלילתי. דרך אחרת: לחזור אל הנייר שהמחיש את המבנה, לשוחח על מהלך העלילה, להצמיד פסוקים מתאימים בעזרת אטבי נייר, למתוח חוט אשר יקשר בין כל האטבים וייצור גרף שיתאר את המהלך העלילתי. יש להנחות את הילדים ולהראות להם, שרגעים מסוימים במהלך העלילה דורשים להניח את האטב גבוה יותר, ויש רגעים שבהם הסימון הוא נמוך יותר - אלה רגעי השיא ורגעי השפל בעלילה דרך אחרת היא זו המעמידה כל מהלך על גבי קודמו. כל מהלך מצטרף אל מהלך קודם וכולם יחד יוצרים מרקם. לאפקט זה ניתן להגיע באמצעות סדרת שקפים או באמצעות גליונות גדולים של ניילון הנצמדים אל קיר, שכבה שכבה; כל גיליון משקף מהלך בעלילה ומוסיף שכבה נוספת. המרקם יוצר כאשר בכל שכבה נדביק את איפיוני אותו מהלך בעזרת נייר צבעוני ונייר צלופן. כל אחת מהדרכים הללו מטרתה להמחיש מושג ספרותי. במליאה יוצגו המוצגים ויוסבר המושג שנרכש.

מושג שלישי: דמויות

הקבוצה תשוחח על הדמויות המשתתפות והילדים ינסו להגיע לאיפיון כל דמות ודמות. ניתן ללמד מושג זה בכמה דרכים וכן ניתן לאפיין דמויות ולהבין את מרקם היחסים ביצירה.

(1) איפיון בעזרת פריטי לבוש שונים. לאחר שישוחחו הילדים על הדמויות ויבינו את ההבדל שבין דמות ראשית לדמות משנית, ינסו לאפיין את הדמויות בהתאם לפעולתן ולאופיין בעזרת התחפשות לדמות. יש לזכור שההתחפשות צריכה לאפיין את הדמות על כל מרכיביה. במליאה יציגו את הדמויות ויסבירו מושגים כגון דמות ראשית ודמות משנית.

(2) פיסול הדמויות (פלסטלינה, חימר וכו'). יש לזכור לאפיין את הדמויות ולהבין את מרקם היחסים ביניהן לפני הפעילות היצירתית.

(3) המחשת יחסים. מחברים אטבים סביב עיגול נייר. מניחים לפני הילדים חוטי ריקמה צבעוניים. משוחחים על הדמויות (פעולתן ואיפיונן). יש להחליט איזה צבע מאפיין את הדמות (או צבעים - כרצון הילדים). על הרדיוס יוצמדו שמות הדמויות. לכל שם יחובר חוט צבעוני בהתאם לבחירת הילדים. כל ילד בקבוצה אווזו בידמות אחת ומשוחח עם דמויות אחרות. החוטים עוברים מדמות לדמות ויוצרים מרקם יחסים ביניהן. זו המחשה בדרך יצירתית למושגים כגון מרקם יחסים ודמויות ביצירה ספרותית.

מושג רביעי: רקע

בעלילה יש רקע אנושי-דינמי, ויש רקע של מקום-סטאטי. העלילה בהתפתחותה עוברת מרקע לרקע. הקבוצה, אשר תעסוק במושג הזה, תעביר את הרקע המתואר מילולית לרקע ויזואלי, שהוא התפאורה של העלילה. רקע זה ישמש לדמויות הפועלות בקבוצה

אחרת לצורך הופעה במליאה. לוח המורה יחולק לפי החלטת הילדים בדרך זו: לאחר דיון בסוגי הרקע השונים של היצירה ולאחר הבהרת המושגים רקע סטאטי ורקע דינמי תעבור הקבוצה לפעילות יצירתית. הקבוצה הפועלת כאן היא חלק ממערך כיתתי שלם, המתכונן לקראת פעילות מסכמת, שבה לוקחת חלק הכיתה כולה. מטרת הפעילות היא להעביר את היצירה למצב ויזואלי דינמי, או במלים אחרות - לבנות הצגה, שיש בה שחקנים, רקע (תפאורה) וצלילים. השחקנים הם הדמויות המתכוננות להופעה, ואת הרקע מכינה קבוצה זו. קבוצה אחרת תכין רקע מוסיקלי המתאים ליצירה שבה עוסקים. לפי החלטת הילדים יודבקו ניירות צבעוניים, אשר ישמשו רקע להצגה. במליאה יסבירו הילדים את המושג שנרכש.

מושג חמישי: הומור

השיחה בקבוצה תהיה מכוונת למציאת רגעים מצחיקים ביצירה. הילדים יבנו יחד סיטואציה הומוריסטית מתוך היצירה (בכל דרך יצירתית). במהלך הפעילות ייתכן שהילדים יגיעו למסקנה, שהדברים אינם מצחיקים, וכי היצירה עוסקת ביוצא-דופן שאין החברה מוכנה לקבל אותו רק מפני שהוא ילד סרוג. אם יגיעו למסקנה זו, יבינו הילדים את המימד האירוני שביצירה. בהתאם ליכולת ההבנה של הילדים ניתן לנסות להבין את המימד הסמלי של סבתא והילדים היסרוגים.

מושג שישי: מספר ומחבר

בשיחה יבינו הילדים מי הוא הדובר ביצירה, מה הוא מבקש לספר לנו ומה מסתתר מאחורי הדברים. בפעילות יצירתית ינסו להבין מה הייתה סבתא מספרת לנו אילו הייתה המספר. השאלה שתישאל היא: אם הסיפור ישתנה, אם סבתא תספר אותו ולא המחבר - מה יקרה? זו דרך לנסות ולהסביר את המושגים הספרותיים: מחבר ומספר.

סיכום

באמצעות המעשייה והפנטסיה ניתן ליצור ריחוק אסטתי ועידון בפעילות אינטלקטואלית בדרך שאינה אגרסיבית; וכל זאת בניסיון להסביר את האימה והנורא אשר קרה לעם היהודי. איכותה של יצירה לילדים נמדדת, בין השאר, ביכולת הילד לשאול שאלות ולהסיק מסקנות. היצירה אינה נסגרת, היא משאירה פתח לשאלות. ראוי לבחון את העמדה הפילוסופית של סבתא, היוצאת שוב לדרך, היודעת למצוא את קצה 'החוט' ולהתחיל מהתחלה. הקריאה ביצירה, מעבר לסקרנות, נועדה ליצירת תגובה לפיתוח האינטלקט.

האיבר השוב היצירתיים: מושגים ופעילות

זהו סיפור הרפתקאותיו של ילד, אשר נשאר לבדו בתוך סביבה עוינת ולומד להישרד. כל הרפתקה היא יציאה מהמרחב המוכר והנוח למרחב בלתי-מוכר ולפעולה בלתי-סגרתית. הילד במציאות העוינת של האימה נמצא במצבו של ההרפתקן, אולם שלא

מרצונו. סיפורי הרפתקאות ונדודים הם נושאים המרתקים ילדים. שימוש באלמנטים של משחק והרפתקה, יחד עם פנייה אל עולם הדמיון, מסייעים לקורא הצעיר לראות את העלילה אמינה ומתקבלת על הדעת.

בפעילות להקניית מושגים ספרותיים תתחלק ההתייחסות לשניים:

- (1) התייחסות לשם היצירה. הבנת הרימוז ליצירה אחרת. משמעות השם והציפיות שהוא מעורר. המשמעות הרחבה של לחיות ב'איי' ולדעת לתפקד כדי להישרד. הציפורים, שהן סמל לחופש, בניגוד למצב שבו נמצא הגיבור.
- (2) התייחסות לבעיות ערכיות-מוסריות שהועלו ביצירה זו: האם הוא נחשב לרוצח אם הרג חייל גרמני? האם להמשיך בדרך שהיתווה לו אבא או לסטות ממנה? מה נכון לתפקד בתוך האימה? הערך של היות אדם באשר אין שם אדם - שמירת צלם אנוש בזוועה. כדאי לעורר את הילדים לסיעור מוחות ולוויכוחים להבהרת השאלות הללו. הויכוח יחדד את ההתבוננות ביצירה ויבהיר לילדים את הסיטואציה הקשה שבה היה נתון הגיבור.

מושג ראשון: רקע

בשיחה עם הילדים בקבוצה ננסה להבין את מקום התרחשות העלילה - המרחב הגיאוגרפי שלה. העלילה מתרחשת בכמה מרחבים, שלכל אחד מהם יש משמעות שונה ביצירה. הגיבור עובר מהבית למקום מוגן, אל עליית הגג, אל הרחוב ועוד. הקבוצה אשר תנסה להבין מושג זה תקים רקע ליצירה בעזרת ציוד הנמצא בכיתה (שולחנות, כסאות, תיקים וכו') יחד עם ניירות צבעוניים וחפצים אחרים. ברקע התפאורה הזו תוצגנה הדמויות אשר תפעלנה בקבוצה אחרת. (ראה הנחיות לפעילות בפרק העוסקה ביצירה "סבתא סורגת").

מושג שני: דמויות

הילדים ילמדו להכיר את הדמויות השונות המתפקדות ביצירה ואת מרקם היחסים בין הדמויות. הם יעמדו על השוני ביניהן ויבחינו בין הדמות הראשית והדמויות המשניות; יאפיינו כל דמות בעזרת פריטי לבוש וצבע; יבחרו קטע מתוך היצירה כרצונם (ניתן לתאם עם קבוצת המרחב וכנ"ל לגבי "סבתא סורגת") ויתכוננו להצגה.

מושג שלישי: עלילה

שיחה בקבוצה תבהיר נקודות ציון בעלילה. הנקודות יסומנו בעזרת פסוקים על גבי גרף העלילה. הקבוצה תנסה לאפיין את התפתחות העלילה בעזרת צלילים המשתנים בהתאם למתרחש. ברגעים של מחשבה והרהורים שונים הצלילים מרגעים של פחד כתוצאה מהתרחשות דראמטית. הילדים יכולים להעזר בכלים שונים ליצירת אפקטים צליליים וכן בפס-קול של צלילים מוסיקליים. לבסוף יקליטו את הצלילים שעובדו לפס-קול. פס הקול יותאם לקטע שנבחר.

סיכום

כאשר מסיימים הילדים את ההכנות, הופכת הכיתה כולה לבימה והיצירה עוברת למדיום ויזואלי-תיאטראלי. בדרך זו העברנו את הילד משלב הגירוי הסקרני לשלב התגובה האינטלקטואלית ולמעורבות רגשית מבוקרת ביצירה.

ה אי ש מן הצד אחר

זהו סיפורו של נער שלא ידע שיהודי הינו, עד אשר פגע ביהודי ואמו בכאבה גילתה לו את הסוד. אביו החורג נעזר בו לפרנסת המשפחה ולקוח אותו עמו להעביר מזון ליהודים בגיטו דרך תעלות הביוב. הנער מעריץ את אביו החורג ומפחד ממנו. סיפורו של נער (בן 14) המתבגר בתוך המלחמה ורואה את כל האימה מהצד האחר. בשלב מסוים הוא עובר אל הצד האחר ונלחם יחד עם היהודים. *ה איש מן הצד האחר* הוא סיפור הרפתקאות לבני-הנעורים המעלה דילמות מוסריות ומעניק מבט מעניין מהצד האחר על הנעשה בגיטו ורשה בזמן האימה.

המחבר והמספר הופכים לאחד במזיגה מעניינת בין ה'אני' המספר ל'אני' המחבר שחוו את המלחמה משני צידי המתרס. יש בסיפור ביטוי של אטימות ורישעות מול סבל אנושי - היהודים נשפים בגיטו והפולנים מתלוננים על הרעש והעשן וממשיכים להתכונן לפסחא. הסיפור מעניק ביטוי אמין של מצב קשה, שבו נמצאו בני-הנעורים בזמן השואה, בדרך המאפשרת שאילת שאלות והעלאת דילמות מוסריות. הספר מעורר את הקורא המתבגר לניסיון להבנת השואה.

ניתן להתייחס ליצירה זו באמצעות קטעים אינפורמטיביים על מרד גיטו ורשה: לבדוק את האינפורמציה ההיסטורית ולראות כיצד היא עוברת דרך מסנתת היוצר והמספר העד; להעלות דילמות בשיחות קבוצתיות ולהגיע להתערורות נוכח שאלות כגון: מתי ערך מוסרי מתבטל ורצח הופך להכרח, והאם ניתן להעמיד כך את הדברים? ניתן לנסות ליצור מרקם יחסים בין הדמויות; לראות את התפתחותן ואת השינויים החלים בהן במהלך היצירה; להסביר את המושגים - חלל זומן: החלל שהוא הרקע המחולק לשניים באמצעות החומה, המחלקת גם את הזמן לשני זמנים שונים - הזמן בצד היהודי, שהוא זמן האימה, והזמן בצד הפולני, שהוא זמן החיים. ניתן להמחיש זאת בהקמת 'חומה' בכיתה - לחלק את הכיתה לשני חלקים וליצור התמודדות רעיונית בהתאם למסופר ביצירה.

למרות המטען הריגושי החזק, שבו טעונה ספרות השואה, ניתן לנטרל מטען זה בדרך יצירתית. רק באמצעות הפחתת הפאתוס נצליח להעביר לילד את המסר הנורא של השואה. מסר זה יכול לעבור רק באמצעות יצירות ספרותיות מתאימות ובדרכי הוראה היוצרות מעורבות אינטלקטואלית ביצירה.

ביבליוגרפיה

- אורי אורלב, סבתא סורגת. הוצאת מסדה, 1981
- אורי אורלב, האי ברחוב הציפורים. הוצאת כתר, 1980
- אורי אורלב, האיש מן הצד האחר. הוצאת כתר, 1988
- לאה גולדברג, בין סופר ילדים לקוראיו. ספריית פועלים, ללא ציון תאריך.
- זיוה פלדמן, הומור ואירוניה: שתי רמות עיצוב ביצירה ספרותית לילדים. אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, תשמ"ן, עמ' 79-82
- חנה יעוז, "נושא השואה בשירה הישראלית הצעירה ודרכי הוראתה". מעגלי קריאה, אוניברסיטת חיפה, 12, 1985